

גליון מס' 120 לפרשת צו – שבת הגדול pinchasf@gmail.com	רעיון לפרשת השבוע ע"י פינחס פרקש שנה שלישית	עלה
---	---	-----

על מנהג גניבת האפיקומן על שאלות הבן וקצת על התשובה

יחזק

מנהגי הטמנת וחיטפת האפיקומן

ברבות מקהילות ישראל נפוץ המנהג, שבלייל הסדר, לאחר בציעת המצה האמצעית, המבוגרים מעלימים עין כביכול ומניחים לילדים ליטול את המצה ולהחביאה עד הגיע עת אכילתה, או - אז, חושפים הילדים את המטמון תמורת הבטחות שעולה בידם לחלץ מפי המבוגרים. במאמר הבא נתחקה אחר שורשיו של מנהג זה, טעמיו ודעת המתנגדים לו. בטור ובשולחן ערוך (או"ח סי' תע"ג סעי' ו) לא נמצא כל רמז למנהג זה; כל שנאמר בהם הוא, כי נוטלים את החלק הגדול מהמצה החצויה ונותנים "לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן, ונותנים אותה תחת המפה". הפוסקים מסבירים, כי שמירת האפיקומן נועדה, כדי שלא יאכלוהו בטעות בתוך הסעודה (ב"ח) והנחתו תחת מפה מרמזת על "משארות צרורות בשמלותם".

לדעת ה"חק ליעקב", מנהג חיטפת האפיקומן השתרש בעקבות האמור בגמרא, "חוטפין מצה בלילי פסחים, בשביל תינוקות שלא ישנו".

בפירוש גמרא זו אנו מוצאים שיטות אחדות ברש"י וברשב"ם. א. מגביהים את הקערה ומסלקים אותה לצד, כדי לעורר את התינוקות לשאול. ב. אוכלים מהר, בחטף, כדי שלא ירדמו הילדים. ג. מסלקים את המצות מן השולחן כדי לעורר את סקרנות הילדים. ד. הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ז הל' ג) כותב: "וצריך לעשות שינוי בליליה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו... וכיצד משנה... חוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו". אף מהר"ם חלאווה הביא בשמו של הרמב"ם ש"גוזלין זה מיד זה לשמחה, כדי שישאלו התינוקות ולא ישנו" (וכיו"ב בנימוקי יוסף). כותב ה"חק ליעקב, "אפשר שמזה - מדברי הרמב"ם, נתפשט המנהג שמניחים לתינוקות במדינות אלו לחטוף האפיקומן".

אף בספר "נוהג כצאן יוסף" (מנהגי ליל הסדר אות ד) כתוב: "אין לבטל המנהג שנערים גונבים אפיקומן כדי ליקח איזה חפץ מאביהם שיחזרו להם האפיקומן, כי מתוך כך הנערים ינערו משנתם ויספרו ביציאת מצרים". מנהג זה קדום הוא, איפוא, יסודו בהררי קודש. בספר "ויגד משה" (סי' י"ח אות ט') מביא בשם ספר "מילי דאבות", כי דברים עמוקים ונסתרים טמונים במנהג זה, ולפיכך אין לבטלו, והוא מוסיף טעם מעניין לחיטפת האפיקומן, כי על ידו נגדרים ונשמרים הסועדים שלא לאחר את זמן חצות, שכן, חזקה על הילדים המצפים למתת האפיקומן, שיזרזו את הסועדים...

מנגד, עומדים דבריו החריפים של ה"אורחות חיים" (אות י"ט, והובא ב"מאורי אור"): "מה שגונבים התינוקות האפיקומן הוא בדוי והבל, ובגויים נשמע שהיהודים מלמדים ילדיהם לגנוב, זכר ליציאת מצרים "וינצלו" על כן המונע - משובח.

כך גם דעת הגר"ח מבריסק זצ"ל, אשר לדעתו, מנהג הטמנת האפיקומן סותר את מנהג גניבת האפיקומן. הגר"ח מבריסק ביאר בדרך שונה את מנהג הטמנת האפיקומן, לדעת הרא"ש הסובר, כי אכילת האפיקומן באה זכר לאכילת בשר קרבן פסח. בשר הפסח נאכל היה בסוף הסעודה, כדי שיאכל על השובע, וכך גם אכילת האפיקומן זמנה בסוף הסעודה. והנה, הלכה היא, כי תרומה וקדשים צריכים שמירה, ואין להסיח דעת מהם ומכיוון שכך,

כיון שהתחילו לאכול מבשר הפסח והפסיקו והשאירו את עיקרו לסוף הסעודה. היו צריכים להטמין אותו במקום שמור. משום כך, אף באפיקומן, הבא זכר לפסח, יש לנהוג כן ולהטמין זכר למנהג זה בבשר הפסח (מועדים וזמנים ח"ז סי' קפח, ומקראי קודש, פסח, סי' מ"א).

מכאן אמר הגר"ח מבריסק, יש לשלול את המנהג שהילדים חוטפים את האפיקומן ומטמינים אותו, שהרי אפיקומן הנמסר לילדים אינו "שמור"! נכון אמנם, שכתוב ש"חוטפין מצה בלילי פסחים", אולם לא נאמר זאת במצת האפיקומן! זאת ועוד, נראה שכוונת החטיפה אינה לחטוף את המצה ולהעלימה, אלא בעוד שבשאר ימות השנה אין לאכול עד שיטעם הבוצע, משום דרך ארץ, הרי שביליל הסדר הותר לחטוף מצה ולאכול אף קודם שיטעם הבוצע, כדי לעורר התינוקות שלא ישנו (הגדת בריסק, קובץ הוספות עמודים עה-עו).

גם בבית אדמו"רי לובביץ' זצ"ל נמנעו ממנהג גניבת האפיקומן (פסקי תשובות סי' תע"ג הע' 148).

מתוך מאורות הדף היומי למסכת פסחים

עדות מעניינת משולחן הסדר של הגאון רבי שמעון סופר אב"ד קרקא ובנו של החת"ס אשר הביא בספרו מכתב סופר (ח"א עמ' ק"י) שנוהגין הבנים לגנוב האפיקומן, והאב מבטיח לתת מתנות למי שיהיה חריף לגנוב וכו'.

בהגהות שם (באר מרים) מספר בנו, שכן היה נוהג אביו, לנהל תחרות בין ילדיו בנוי ונכדיו, שהיו סמוכין על שולחנו. פעם שאל הגיס בהיותו חתן צעיר על שולחן החותן, מה המקור למנהג זה? ולא זכה לתשובה. רק לאחר מכן, בעת הסעודה, פנה החותן לחתן ואמר בכנות: כי עד שנשאל, לא חשב על כך מעולם. ואכן עתה תמה אף הוא על העסק הגדול סביב הנושא שנראה כלא חיוני בעליל? ומיד עלה בדעתי טעם הגון לכך, אך לא השבתיך במקום, על מנת להרגילך לסבול קושיות ללא תירוצים, כי כן הדרך בעבודת ה' לדעת לקיים ולא להתבלבל מקושיות...

ואמנם הטעם הוא כך: להזכיר חסדי הקב"ה וניסיו עמנו בהוציאנו ממצרים. והנה ישנו נס אחד שלא בא לידי ביטוי: הרי התורה מעידה כי לא חרץ כלב לשונו, והיה פלא גדול, ומדוע לא מציינים נס זה?

בגמרא (פסחים ק"ג ע"א) אמרו חז"ל שלא יגור אדם בעיר שאין בה כלבים. שכן הכלבים משמשים כשומרים מפני הגנבים. אם כן גניבת האפיקומן באה לרמוז, דבילילה זה כלבים אינם נובחים והגנבים מצויים בשל כך...

מובא מתוך מאורות הדף היומי

מגיד

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח, השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

השאלות:

1. מדוע הנדיבות שכולם יכולים לבוא ולאכול, ומה הקשר בין הנדיבות ליציאת מצרים?
2. מה הקשר בין העליה לארץ ישראל, ובין המצב העכשווי?

3. למה התכוון מחבר ההגדה כאשר אמר, כי המצב העכשווי עבדות ורק לעתיד בני חורין?
4. מדוע הקטע כולו בארמית?
5. מדוע ה"מצה" תופס את המקום הראשון בסיפור יציאת מצרים?
6. (בהלצה) שומעים כאן חמץ? (לחמניה)

התשובות:

והגדת לבנך

- לחמא עניא גמטריא רד"ו, שבזמן שיעבודם אכלו לחם עוני. הגר"א
- גלתה יהודה מעוני - על אף שאכלו חמץ בפסח. ד"א על שגזלו מתנות עניים. ולכן אומרים הא לחמא עניא. זה לחם עוני, מצות שמורות כהלכתם ומשפטם אשר כזה ניתקן העוון הראשון שהיה סיבה לגלות. וכן כל דכפין ייתי ויכול, ובזה נתקן העוון השני שהביא לגלות. ולכן אנו מלאי תקווה כי לשנה הבאה בני חורין. שמחת הרגל, שיבולי הלקט
- המאמר נתקן בימי גלות בבל בלשון ארמית מדוברת למען יבינו כולם. והכריזו בעוד היום גדול שישמעו העניים ויבואו לסעוד אצלם. הקריאה למטרה של קיום מצוות עשה של אכילת מצה ולא בשביל העניות וחרפת הרעב. כל דכפין ייתי ויכול, בתקופה בה הקריבו קרבן משום שהפסח נאכל על השובע. בארץ ישראל לא אמרו בארעא דישראל, השתא עבדי, אמרו תחת שעבוד מלכי פרס ומדי ונתקבל אצלנו המאמר המורכב משתי הנוסחאות של בבל וארץ ישראל. מלבי"ם
- כל דכפין - זה לעכו"ם שהוא רעב ללחם, ולא לקיים את המצווה איני מצווה. יבוא ויכל עמנו והקדימן לשלום. כל דצריך - כל עני שבישראל יבוא ויפסח ויעשה את קרבן פסח. הנוסח נאמר בגלות - השתא עבדי ויש עניים. אבל כשנהיה בני חורין לא יצטרכו ישראל זה לזה. יעבץ
- הא לחמא עניא - יצאנו מעבדות לחרות, וכל מה שלנו הוא לא שלנו, ולכן כל דכפין ייתי ויכול. שם משמואל
- די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים - מצה רומזת לחרות והוא מאכל גבוה, מאכל שניתן מהשי"ת טרם התחיל החימוץ. מובא בשם משמואל בשם הרדב"ז
- בלשון ארמי משום שהקב"ה בעצמו בא לשמוע את סיפור יציאת מצרים, כמו שאצל החולה מתפללין בלשון ארמי משום שהשכינה עימו. אמת ליעקב מובא בחזון עובדיה
- מזמין לאכול מצה כדי שלא יחשבו שהוא מזלזל בבני אברהם יצחק ויעקב, ולכן הקדים הא לחמא עניא וכו', ונאלץ אני להגיש בפניכם לחם עוני זכר ליציאת מצרים ועל דעת כן אתם באים. שמחת הרגל מובא בחזון עובדיה

- בזמן הבית היו אוכלים לחם עוני בליל פסח לזכר הנס שנעשה לאבותינו במצרים, והיה היום הזה להם לזיכרון בלבד. ועתה לאחר החורבן אומרים הא לחמא עניא, זהו ממש הלחם עוני כמו שאכלו אבותינו במצרים.
- אמת ליעקב מובא בחזון עובדיה
- המצה אינה מתעכלת מהר כמו החמץ ומספיק ממנו מעט, וכך היו עושים המצרים לישראל בעת שעבודם במצרים.
- רי"ד
- יש אומרים כי המצה היא מאכל עבדים, והמהר"ל חולק ואומר שהמצה היא חירות. שני הדברים מתיישבים כי במצרים אכלו לחם עבדים, וביציאת מצרים אכלו כעבדי הקב"ה שהוא חירות.
- שם משואל
- יש בחינת עבד וזה בגלות - השתא עבדי. יש בחינת בן וזה גבוה יותר, וזה רק לעתיד - בני חורין.
- שם משואל
- הקב"ה נותן לנו את כל צרכינו ומנהלים אנו עסק של שותפות בין צרכי הגוף לצרכי הנשמה. כל השנה קשה ומצמצמים בהוצאות הגוף וגם בנתינה לחסד. אבל בפסח מרחיבים בהוצאות הגוף, האם נרחיב גם בהוצאות לנשמה? ואז אומרים: כל דכפין, בוא שותף נאמן לכל.
- משלי החפץ חיים ע"ה
- אם נפתח דלת לאורח יפתחו לנו דלת במרום. אם נפתח אנו בכל דכפין ייתי ויכול, נזכה לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין.
- שיחות החפץ חיים ח"ב כ"ד
- בכל מצווה צריך לכוין לשני דברים:
 1. ואהבת לרעך כמוך.
 2. לזכור שמפני חטאינו גלינו מארצינו.
- ולכן אומרים כל דכפין ייתי ויכול, ואחר כך לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין.
- אמרי חמודות
- העניות מנבלת את האדם, והמצרים עינו את ישראל כדי לנבלם, אבל ישראל - כל דצריך ייתי ויפסח, נשארו במידות של האבות של "שכנו הקרוב אליו", וזוהי גמילות חסדים ובזכות זה לגאולה שלמה.
- אמרי חמודות
- בא להשיב למה פרסנו המצה וטמנו אותה, שכך היה מנהג העני שפורס את פיתו ואוכל חציה וטומן חציה לאחר כך.
- רשב"ם
- לא היינו יכולים לזכות לגאולה אלמלא הגלות, ולכן נותנים שבח על שתיהן.
- שפת אמת
- אומרים כל בבא ראשונה בארמית ללמדך, שכל זמן שאומרים בבא של ארמית אין מוזגין כוס, לפי שבאותה בבא אין חוזר ומזכיר כי אם מעוני המצה וצריכות ורעבון ושיעבוד. אבל כשמתחילים מה נשתנה ראוי למזוג כוס ישועות שמעתה יזכירו יציאת מצרים.
- פירוש קדמון-תורת חיים
- אינו מן ההגדה אלא אימרה בארמית כדי שישאלו התינוקות.
- ראב"ן

- זה אינו מסדר המשנה, והוסיפוהו האמוראים. המצה לחם עוני משום שהמצה מתקבצת ומתחסרת ואינה מצלחת כמו החמץ. ועוד לפי שנאפה בחיפזון ואינו מספיק להחמיץ.
- מה כלה מותרת לבעלה אלא בשבע ברכות, אף מצה אינה מותרת להאכל אלא בשבע ברכות. (קידוש היום, שהחינו, בורא פרי האדמה, ברכת היין בסיום מגיד, המוציא, על אכילת מצה.)
- אבודרהם
- אף על גב דאין אכילת פסח נוהגת בזמן הזה יש לנו להזכיר אכילת פסחים, שרואים אנו את עצמנו כאילו אנו נגאלים מיד ונעשה ונקיים מצוות אכילת פסח.
- פירוש קדמון-תורת חיים
- בוודאי קודם שחיטת הפסח קאמרי ליה, וקבעוה בהגדה לזכר בעלמא.
- שיבולי הלקט
- הא לחמא עניא - מצה. כל דכפין ייתי ויכול - מרור. כל דצריך ייתי ויפסח - פסח. רבן גמליאל היה אומר: כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובה.
- שיבולי הלקט
- אומרים לשון ארמית לפי שבירושלים היו מספרים בארמית מלשון שמחה. ויש אומרים מפני המזיקין שלא יבואו להזיק בארוחה. ארמית היה הלעז שלהם, וכדי שהנשים והתינוקות יבינו לקיים מצוות והגדת לבנך.
- שיבולי הלקט
- המצה נאכלת לרעבון משום שאין אוכלים מסמוך למנחה. לעומת הפסח הנאכל על השובע. לפיכך אין אומרים: כל הרעב יבוא ויפסח, כי פסח אין לרעבים לאוכלו. הגרי"ז מבריסק

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?

- שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה - כולו מצה.
- שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה - מרור.
- שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת, הלילה הזה - שתי פעמים.
- שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין, הלילה הזה - כולנו מסובין.

השאלות:

1. הבן עוד לא ראה כמעט כלום, ראה רק ארבעה סימנים מליל הסדר. הקדש ורחץ שהם שני הסימנים הראשונים, הם רגילים לכל יום טוב. הוא כבר שואל על דברים שטרם ראה, מה הסיבה? מדוע לא להמתין? או אולי מחבר ההגדה רצה שיזכור דברים מאתקד ויעלה מדרגה נוספת?
2. מנין הוא יודע על מרור, והרי אכל רק כרפס?
3. היה רק טיבול אחד, מנין לו על שניים?
4. מה ההבדל בין יושבים ומסובים?
5. מדוע נבחרו דווקא קושיות אלו, והרי ישנם דברים נוספים רבים בהנהגות ליל הסדר?
6. מה הטעם לשים שאלות מוכנות מראש בפי הילד, ולא לתת לו להגיע אליהם לבד?

7. השאלות הם חובה עד כדי כך שאם אין מי שישאל, ישאל את עצמו. מדוע החשיבות הגדולה הזו של השאלות?

התשובות:

- ולמה להתחיל לשאול על חמץ ומצה מן הלילות? לפי שנאמר שימור במצות ושימור בלילה, פותח לדבר מן חמץ ומצה בלילה.
פירוש קדמון
- שבכל השנה יש לנו רשות לאכול בין חמץ ובין מצה, אבל הלילה הזה נתחייבנו לאכול כולו מצה.
פירוש קדמון
- זה נתקן עבור מי שאין לו מה ישאל, שאילו היה לו בן שהיה שואל לא צריך לאומרו.
רי"ד
- זאת היא שאלת הבן שהוא רואה חמישה שינויים בלילה הזה, מה שאין כן בשאר לילות השנה.
רשב"ץ
מרור - שאר ירקות
- וכי בלילה הזה אין אנו אוכלים שאר ירקות? אלא כל מה שאנו אוכלים בלילה הזה אפילו ירקות מתוקים נחשב כמו למרור שעשו לנו המיצרים. ומה שאנו אוכלים בשאר הלילות אפילו מרור הוא מתוק.
מיוחס לרש"י
- בשאר הלילות אין אנו אוכלים אותו על שם מרירות, אבל בלילה הזה כולו מרור להזכיר מרירות ושיעבוד מצרים.
פירוש קדמון
- בכל הלילות הרשות בידינו לאכול כל ירק בין מרור בין מתוק, והלילה הזה אי אפשר לנו להיפטר מאכילת מרור. ואפילו אכלנו הרבה מיני ירקות, על כרחינו אנו מצווין לאכול מרור.
רשב"ץ
- בכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות מתוקים והלילה הזה מרור.
מטבילין
- אין אנו מטבילין - קודם אכילה. והלילה הזה שתי פעמים, וזה עושים בשביל התינוקות שישאלו, שזה שינוי מכל הלילות.
רשב"ם
- בכל לילה אנו אוכלים הירקות בתוך הסעודה, ועכשיו לפני הסעודה.
רי"ד
- כשאנו אוכלין ירקות אנו מטבילין אותו בחרוסת. שבכל הלילות אין אנו מטבילין על ידי ברכה אפילו פעם אחת, שברכת הפת פוטרם. והלילה הזה אנו מטבילין על ידי ברכה שתי פעמים. אחת קודם הפת ואחת לאחריו, ואין ברכת הפת פוטרתן.
ראב"ן
- אין אנו מחזרין אחר טיבול אחר והלילה הזה שתי פעמים. על שם שתי הזאות שעשו אחת על המשקוף ושתיים על שתי המזוזות. ויש אומרים כנגד דם ברית ודם פסח.
אורחות חיים

- בכל הלילות אין לנו מנהג לטבול אפילו פעם אחת, והלילה הזה נהגו לטבול שתי פעמים. אחת בירקות והשני במרור, והכל בטיבול אחד שאין הפסק ביניהם.
רשב"ץ
- שבכל הלילות אנו מחזירין אחר שאר ירקות שהן טובות לאכילה ומתוקות יותר ממרור.
אבודרהם
- כל מה שאנו אוכלים בלילה הזה אפילו ירקות מתוקים חשובים מרור. ומה שאנו אוכלים בשאר הלילות אפילו מרור, אינו נכון. אלא שבכל הלילות אנו אוכלים בתחילת סעודתנו שאר ירקות מתוקים ומכשירים את האדם לאכילה. והלילה הזה אנו עושים תחילת סעודתנו מרור.
ריטב"א
מסובין
- שכן דרך שרים ובני חורין.
פירוש קדמון, ראב"ן
- יכול לומר בין מהלכין בין עומדין, אלא שאין דרך שבח לשנות אכילת לילה זה מאכילת מהלך ועומד לאכילת הסיבה. והלילה הזה חובה עלינו לאכול בהסיבה מצה של מצווה דרך חירות, ואין לנו רשות להיפטר מהסיבה.
רשב"ץ
- שהרי גם השמש צריך להסב ובן לפני אביו, ואשה אצל בעלה. והוא דבר תימה שהוא דרך חרות ושררה.
שיבולי הלקט
- זאת היא שאלת הבן הנבהל לשאול למה היו שינויים אלו ואף על פי שעדיין לא טבלנו אלא פעם אחת בכרפס, כבר הוא רואה בשולחן החזרת ובלא ספק לא יאכלוהו בלא טיבול. ועוד שאין זה שאלה אל התינוק בלבד, אלא אף לחכם שהרי אם אין לו בן הוא שואל לעצמו. ועל החרוסת אינו שואל שאין זה שינוי, שבכל הלילות אם רצה לטבול בחרוסת או בדבר אחר הרשות בידו. והשינוי אינו אלא לשתי פעמים ועליו שואל. וזה הטעם הוא למה אינו שואל על ארבע כוסות. כי בכל הלילות אם רצה לשתות כן, ועוד שעדיין לא שתה אלא כוס אחד.
רשב"ץ
- אנו נשאלים ד שאלות על מצה ומרור ופסח ושני טיבולים, שהם רמזים על גוף ונפש ושכל וצלם אלוקים. יש שני טיבולים, אחד קודם המצה ואחד לאחר המצה. המרור רומז לתפארת ישראל והיא התורה, וכל מראה ירוק, וירוק רומז לתפארת. הטיבול מראה שצריך לשקע עצמו בתורה. ד השאלות כנגד ד מצבים בשמונה עשרה. סומך נופלים, רופא חולים, מתיר אסורים, ומקיים אמונתו לשינוי עפר. נופל אדם ממדרגתו אבל עדיין לא הגיע לארץ. חולה הוא מי שנפל לארץ ומתאמץ לאחוז במשהו. ויש מי שאסור ולבו אטום כאבן ואינו יכול להתיר עצמו, אבל אינו מתייאש עדיין. ויש מי שכבר התייאש. הגזרות במצרים היו ד כנגד ד המצבים שהוזכרו, והיו ד גאולות, כשיצאו ממצרים כעין שטעמו טעם המוות, ואחר כך נרפאו ועדיין היו בגדר נופלים עד ויושע ה'. והגיעו לגאולה שלמה במתן תורה והמשכן. מרור בגמטריא - מוות. פסח מקביל למתיר אסורים. מצה מקביל לרופא חולים. ושני טיבולים רומזים לזווג בעשיה. בטיבול יש שני עניינים: 1. לעכל את המזון שבמעיים. 2. חריפות הירקות מנקה מכל הליחות הדבוקה משיירי אוכל

מהארוחות הקודמות. הירק הראשון בא לנקות והירק השני בא לסייע בעיקול המצה.

שם משמאל

- מזכיר כאן ארבע עניינים אשר שניים מהם סותרים את השניים האחרים, וזהו עיקר שאלת הבן: הנה מצד אחד אוכלים מצה שהיא לחם עוני וגם מרור, שני מאכלים המורים על עבדותינו ושיפלותינו. ולאידך אנו מטבילים שתי פעמים, ואוכלים מסובים בדרך חירות כבני מלכים.

אברבנאל

חמץ ומצה

- זוהי קושיית החכם: בכל הגלויות לא היינו עבדים, ורק ביציאת מצרים זכינו לצאת מעבדות לחירות עולמים.

שאר ירקות

- זו כנגד הרשע והיא כנגד גלות בבל. שבכל הגלויות מדוכאים ומעונים אנו בזמן שכל הגויים אוכלים לחם לשובע ושולחנם מלא בשר ויין. אנו אוכלים בכל הלילות של הגלות שאר ירקות, אבל הלילה הזה מרור. וזה כנגד גלות בבל.

מטבילין

- זו שאלת התם. הוא שואל לא על העיקר, פסח מצה ומרור. אלא על הטפל ונראה מיותר. זוהי גלות פרס ומדי.

יושבין ומסובין

- זוהי שאלת שאינו יודע לשאול, שבבחינת יודע לדבר אבל לא יודע לבקש מה שהוא צריך באמת. וזו כנגד גלות אדום בו אנו מבקשים מזון, פרנסה, שוויון זכויות וכו', ולא את המשיח. ולכן את פתח לו - על ידי הקב"ה.

אמרי חמודות

עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' אלוהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים את התורה - מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח.

השאלות:

1. התשובה לשאלות פותחת בהצלה הגופנית של העם ממצרים, מדוע לא לגשת ישיר לשאלות ששאל הילד שהיו מעשיות?
2. החלק הראשון בתשובה יכול להיות תשובה כללית, אך מה הקשר להמשך שהדין של חיוב סיפור יציאת מצרים שייך לכל המגזרים?
3. אם ראינו בחלק השני שחובה על כולם, מדוע מי שמרבה הרי זה משובח, והרי כולם חייבים?

התשובות:

- יש האומרים בדרך הלצה כי האב אומר כל דכפין ייתי ויכול ועל כך מתפלא הבן, כיצד הגיעה כזאת נדיבות מהאב? ועל כך עונה האב: עבדים היינו לפרעה. כמו פרעה שהבטיח ולא קיים, כך גם אני.

חזון עובדיה

- אם פרעה היה משחרר אותנו ברוב טובו, היינו משועבדים אליו לעולם כדי להכיר לו תודה על החסד הרב שעשה עימנו. בדרך כלל אסור לשבח יותר מדי, ונאמרו על כך דברים חמורים. אבל ביציאת מצרים הרי זה משובח, ולא אומרים ישובח, משמע כבר מהעבר.

חזון עובדיה

- מי שמסוגל להודות על הצד הגשמי שבהצלתו, הרי זו מעלת העבד. אבל מי שמסוגל להודות על ההצלה הרוחנית, הרי הוא מעיד על עצמו שהוא משובח. כי הוכיח בדבריו שהינו אדם נעלה.

חזון עובדיה בשם החתם סופר ובשם הגר"י אלחנן

- מכיון שה' גאלנו באותות ומופתים, עלינו לציין הן את העבדות והן את החירות. ר"י עמדין

- לפי שעבדים היינו, על כן אנו אוכלין מצה ומרור כאשר אכלו הם, וכן הסיבה. מצווה עלינו לספר ואפילו כולנו חכמים ובודאי למי שאינם יודעים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים אחר אכילתו הרי זה משובח.

רשב"ם

- חכמים - מכח הלימוד ושכל שנקנה. נבונים - מבינים דבר מתוך דבר. זקנים - כמשמעו. יודעים - בעצמנו במדע טבעי. אבל במקום בו שואל הבן לא דיבר, כי אז חובה היא מן התורה.

יעבץ

- לא היה לנו אפשרות לצאת ממצרים, ואם הוציאנו ה', אנו קניינו ואין אפשרות להוציאנו מקניינו. אנו ובנינו ובני בנינו - היינו רואים את סבל הדורות והיה קשה לנו יותר מסבלנו אנו. עבד יכול לצאת בג' דרכים: א. על ידי מרד. ב. על ידי גאולה בכסף. ג. על ידי בריחה. כל הדברים הללו לא היו אפשריים במצרים, ולכן ללא התערבות הקב"ה היינו נשארים שם עד היום. היהודים הראשונים הפכו להיות עבדים מרצונם במצרים והשפילו עצמם. ולכן רק הקב"ה מעצמו הוציאם. עבדים היינו לפרעה, משועבדים לפרעה ולא לעבדיו, ולכן רק הקב"ה בעצמו יכול להוציאם.

אמרי חמודות

- עבדים היינו היא תשובת ההסיבה לבד - שיצאנו מעבדות לחירות, וההסיבה היא סימן לבני חורין. ותשובת השאלות האחרות היא בסוף ההגדה, רבן גמליאל היה אומר וכו'.

שיבולי הלקט

- היא תשובת הבן החכם.

שיבולי הלקט

- זה תחילת ההגדה ותשובת מה נשתנה.

ריטב"א

- על שני הטיבולים ששאל, אין צריך לתת לו טעם כי הוא מבין כי מפני זה נתעורר לשאול, וכששאל נתברר לו הטעם.

רשב"ץ

- זו היא תשובה לשאלת מה נשתנה, כלומר לפי שהיינו עבדים אנו אוכלים מצה ומרור כאשר אכלו הם. בערבי פסחים כתוב מתחיל בגנות ומסיים בשבח. גנות - רב אמר "מתחילה עובדי עבודה זרה וכו'. רבא אמר: עבדים היינו לפרעה במצרים.. רבא סבר שכל עניין היום הוא יציאת מצרים ולכן אין לנו להזכיר גנות אחר. ורב סבר כיון שבאנו להזכיר גנות ושבח, יש לנו להזכיר גנות כי אבותינו היו עובדי עבודה זרה ואף על פי כן קרבנו המקום. הלכה כרבא ולכן מחבר ההגדה כתב את רבא בתחילה ואחר כך את רב. מזכירין תחילה פסח מצה ומרור כרבא, ואחר כך מצה ומרור לרב.

אבודרהם

- והולכין ודורשין בעניין יציאת מצרים, וגם רבותינו היו מספרים ביציאת מצרים. ומספרים איך כנגד ארבעה בנים דברה תורה, עד שמדבר בהלכות פסח - אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ואחר כך מזכירין מצה ומרור מונחים לפניך.

ר"י בן יקר

ואילו לא הוציא

- אם הם אמרו כן שיצאו משם, אנו מה לנו שלא היינו שם.

אורחות חיים

- והיה ראוי שלא יאמר כל זה אלא בשנת הגאולה לנגאלים, אבל אנו לא ראינו שיעבוד ולא נגאלנו, על כן אומר לו עתה שאותה גאולה גם לנו היתה. שאילו אבותינו לא נגאלו היינו אנחנו משועבדים לפרעה. אם כן גם לנו היתה הגאולה. וכן בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

רשב"ץ

- יש משים: והיאך אפשר לומר כן, שהרי כבר נשבע השי"ת לאברהם בברית בן הבתרים? אלא שאילו לא הוציאנו הקב"ה ממצרים כמו שנשבע לאבותינו, והוציאנו בהבטחתו, לא היה הדור ראוי ליגאל לפי שלמדו מעשה ארץ מצרים.

ריטב"א

- אם חס ושלום גרמו עוונות ישראל כשהיו במצרים שהיו בהם רשעים וערב רב לבטל חשבון הקץ שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו, כל שכן אנחנו שדורותינו רשעים. על איזו זכות היינו יוצאים?

אבודרהם

- שהיתה שבועתו על תנאי.

ר"י בן יקר

כולנו חכמים

- ואם תאמר נאכל מצה ומרור, ולא נספר העניין?

אבודרהם

- כל שכן שיש לנו להודיע למי שאינם יודעים, ויש לנו לספר כל העניין.

אורחות חיים, רשב"ם

- שלא תאמר שאין זאת המצווה אלא אל התינוקות להודיעם מה שלא ידעו, אבל למי שידוע אין צורך בהגדה הזאת. על כן אומרים שאפילו כולנו חכמים - ששמענו זאת מאבותינו, ואפילו כולנו נבונים - להבין דבר מתוך דבר. ואפילו כולנו זקנים - שידענו זה שנים רבות. ואפילו כולנו יודעים את התורה, ובכל יום אנו הוגים בתורה. עם כל זה הגדה זו מחויבת בלילה הזה על הלחם הזה.

רשב"ץ

- אנו מצווים לספר זה בשמחה.
ריטב"א
- חכמים - שכבר ידענו דרכי השם. נבונים - שמבינים אנחנו הכוונה במצוות. זקנים - שמענו והגדנו זה כמה שנים. יודעים את התורה - ומה שנוציא מפינו ידענוהו. אף על פי כן אנו מצווים לספר ביציאת מצרים בשמחה והודאה, וכל שכן שיש לנו להודיע לשאינם יודעים.
אבודרהם
- וכל המרבה - משובח
- כל המספר יותר מחברו הרי זה משובח, מפני שמרבה בכבוד המקום.
ראב"ן
- כל המספר ביציאת מצרים בכל שעה הרי זה משובח, וכל שכן בלילה הזה, וכך היו עושים התנאים.
רשב"ץ
- מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, ואפילו בדיבור בעלמא שידבר מעניין יציאת מצרים יצא ידי חובתו, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.
אבודרהם

קצת חידות לליל הסדר

1. לזרוק מכאן, להודות, לאסוף אבנים.

2. 5 - 9 זאת לא תוצאת כדורגל, אבל זה כנגד זה.

3. הפכנו מציאותיים ונעלם הפסח בלילה הזה נשאר רק לעתיד לבוא.

4. תודה שפותחת בלא

5. נחש - משבטי ישראל.

6. האחרון אחרון שעולה לתורה.

7. לא דברנו בשקט.

8. עיר לפתע.

9. שני דברים בחג שהולכים אחר הפה.

10. כמו קו = 54

11. היו צריכים משקפיים או זכוכית מגדלת

12. פורים בפסח

13. כל אחד עונה לעצמו את תשובת הרשע

14. רוכב על סוס, עשה אש, שליח, משקה משכר.

15. כמעט גן חיות שלם.

16. בדבר אכלו מעדן בשרי.

17. כתוב דבור אבל בעצם זו שאלה.

18. דוד שלא ברור מדוע הוזכר.

19. שכחו אח אחד להזכיר

20. נבל הרמאי. מי אני?

פתרונות:

1. לקלס

2. הודיה - ניסים

3. בברכת הגאולה לאחר הכוס השני

4. הלל - לא לנו

5. דן

6. מפטיר - מפטירין

7. ונצעק

8. פיתום

9. פסח פרך

10. מטה

11. המצרים - ראו אצבע. היהודים - היד הגדולה.

12. המן

13. לי

14. שרף

15. דבר - סוסים חמורים גמלים בקר צאן

16. כבד

17. בשלושה בנים.

18. נחור

19. ישמעאל

20. לבן הארמי